

INFLYATSIYA VA UNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Aliqulov Samandar

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada inflatsiyaning mohiyati, uning kelib chiqish sabablari va iqtisodiyotga ta'siri tahlil qilinadi. Inflatsiya darajasining ortishi jamiyatning turli qatlamlariga qanday ta'sir ko'rsatishi, uning iqtisodiy barqarorlikka bo'lgan xavflari va potensial foydalari muhokama qilinadi. Shuningdek, davlatning inflatsiyani boshqarish strategiyalari, jumladan, pul-kredit va fiskal siyosat vositalari ko'rib chiqiladi. Maqolada inflatsiyaning uzoq muddatli makroiqtisodiy oqibatlarini va uni samarali tartibga solish yo'llari haqida xulosalar beriladi.

Inflyatsiya iqtisodiyotning eng muhim tushunchalaridan biri bo'lib, u tovar va xizmatlar narxlarining umumiy darajada doimiy oshishi natijasida pulning qiymati pasayishini anglatadi. Bu jarayon har qanday davlatning iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy farovonligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiyaning sabablari turlicha bo'lib, ular orasida talab va taklif omillari, pul massasining ortishi, ishlab chiqarish xarajatlarining ko'tarilishi hamda tashqi iqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi kabilar mavjud. Iqtisodchilar inflyatsiyani mo'tadil va yuqori darajali shakllarga ajratib o'rganadilar, chunki har bir turli sharoitda iqtisodiy o'sish yoki inqirozga olib kelishi mumkin.

Inflyatsiyaning iqtisodiyotga ta'siri murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u aholi daromadlarining haqiqiy qiymatiga, investitsiyalar hajmiga, ishlab chiqarish va bandlik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mo'tadil inflyatsiya investitsiyalarni rag'batlantirib, iqtisodiy o'sishga turtki berishi mumkin, biroq haddan tashqari yuqori inflyatsiya pulning qadrsizlanishiga, jamg'armalarning kamayishiga va iqtisodiy beqarorlikka olib kelishi mumkin. Nobel mukofoti sovrindori Milton Fridman inflyatsiyani "har doim va hamma joyda pul-kredit hodisasi" deb ta'riflab, uning nazoratsiz o'sishi iqtisodiy inqirozga sabab bo'lishi mumkinligini ta'kidlagan.

Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, turli mamlakatlar inflyatsiya bilan kurashishda turlicha strategiyalarni qo'llaganlar. Masalan, Germaniyaning 1920-yillardagi giperinflyatsiya davrida narxlarning kun sayin oshib borishi iqtisodiy inqirozga olib

kelgan bo'lsa, XX asr oxirida AQSh va Yevropa davlatlari inflyatsiyani markaziy bank siyosati orqali samarali boshqarishga muvaffaq bo'lgan. Shu sababli, har bir davlat o'z iqtisodiy sharoitiga mos inflyatsiya siyosatini ishlab chiqishi muhimdir.

Ushbu maqolada inflyatsiyaning sabablari, uning iqtisodiy ta'siri va nazorat qilish usullari keng tahlil qilinadi. Inflyatsiya iqtisodiyotning ajralmas qismi bo'lib, uni to'g'ri boshqarish barqaror rivojlanish uchun muhim shartlardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

1. Inflyatsiyaning sabablari

Inflyatsiya turli iqtisodiy va moliyaviy omillar ta'sirida yuzaga keladi. Uni keltirib chiqaruvchi asosiy omillar quyidagilardan iborat:

Talab inflyatsiyasi – aholining tovar va xizmatlarga bo'lgan talabining taklifdan ortib ketishi natijasida narxlarning oshishi. Bu ko'pincha iqtisodiy o'sish davrida, ish haqlarining oshishi yoki kredit siyosatining yumshatilishi natijasida yuzaga keladi.

Taklif inflyatsiyasi – ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi sababli narxlarning ko'tarilishi. Masalan, energiya resurslari, xomashyo yoki ish haqlari qimmatlashganda ishlab chiqaruvchilar bu xarajatlarni iste'molchilarga yuklashadi.

Pul massasining ko'payishi – markaziy bank yoki hukumat tomonidan iqtisodiyotga ortiqcha pul chiqarilishi natijasida pulning qadrsizlanishi sodir bo'ladi. Milton Fridman ta'kidlaganidek, inflyatsiya “har doim va hamma joyda monetar hodisa” hisoblanadi.

Valyuta kursining pasayishi – milliy valyutaning xorijiy valyutalarga nisbatan qadrsizlanishi import qilinadigan tovarlar narxining oshishiga sabab bo'lib, umumiy narxlar darajasiga ta'sir qiladi.

Tashqi iqtisodiy omillar – global iqtisodiy inqirozlar, pandemiyalar yoki geosiyosiy mojarolar natijasida narxlarning keskin oshishi mumkin. Masalan, 2022-yilda Ukrainadagi urush energiya va oziq-ovqat narxlarining butun dunyo bo'ylab oshishiga sabab bo'ldi.

2. Inflyatsiyaning iqtisodiyotga ta'siri

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-3

Inflyatsiyaning ta'siri uning darajasiga va davomiyligiga bog'liq. Mo'tadil inflyatsiya iqtisodiy o'sishga yordam berishi mumkin, biroq yuqori yoki beqaror inflyatsiya turli salbiy oqibatlarga olib keladi.

Aholining real daromadlari pasayishi – inflyatsiya oshgan sari pulning sotib olish qobiliyati kamayadi. Agar ish haqlari inflyatsiya darajasidan past bo'lsa, turmush darajasi pasayadi.

Jamg'armalar va investitsiyalarga ta'siri – inflyatsiya darajasi yuqori bo'lsa, odamlar va kompaniyalar o'z pullarini uzoq muddatli jamg'arishdan ko'ra, tezroq sarflashga harakat qiladilar. Bu esa investitsiyalar hajmining kamayishiga olib keladi.

Kredit bozori va foiz stavkalari – inflyatsiya ortganda markaziy banklar foiz stavkalarini oshiradi, bu esa kredit olishni qimmatlashtiradi va bizneslar uchun investitsiya muhitini murakkablashtiradi.

Ishsizlik va iqtisodiy o'sishga ta'siri – yuqori inflyatsiya biznes xarajatlarini oshirib, ishlab chiqarish pasayishiga va natijada ishsizlik ortishiga olib kelishi mumkin. Inflyatsiya va ishsizlik o'rtasidagi bog'liqlik Filipp egrisi orqali tasvirlanadi.

Tashqi savdoga ta'siri – agar inflyatsiya mamlakat ichida yuqori bo'lsa, mahalliy mahsulotlar xorijiy mahsulotlarga nisbatan qimmatlashadi, bu esa eksport hajmining kamayishiga va savdo balansining yomonlashishiga olib kelishi mumkin.

3. Inflyatsiyani nazorat qilish usullari

Inflyatsiyani boshqarish davlatning asosiy iqtisodiy vazifalaridan biridir. Turli mamlakatlar inflyatsiyani jilovlash uchun quyidagi strategiyalardan foydalanadilar:

Pul-kredit siyosati – markaziy bank foiz stavkalarini oshirish orqali iqtisodiyotdagi pul massasini kamaytiradi va inflyatsiyani jilovlaydi. Masalan, AQSh Federal Rezerv tizimi va Yevropa Markaziy banki bu usuldan keng foydalanadi.

Fiskal siyosat – hukumat soliqlarni oshirish yoki byudjet xarajatlarini kamaytirish orqali iqtisodiyotdagi ortiqcha talabni pasaytiradi.

Narxlarni nazorat qilish – ba'zi mamlakatlar strategik mahsulotlar (masalan, energiya yoki oziq-ovqat) narxlarini sun'iy cheklash orqali inflyatsiyani jilovlashga harakat qiladilar, biroq bu uzoq muddatda samarali bo'lmashligi mumkin.

Tashqi iqtisodiy choralar – milliy valyutani barqarorlashtirish va import qaramligini kamaytirish orqali narxlarning ortishini oldini olish mumkin.

Mehnat bozori siyosati – ish haqlarining inflyatsiyaga mos ravishda oshirilishini ta’minlash aholining real daromadini saqlab qolish uchun muhim choradir.

Inflyatsiyani boshqarish samarali siyosat va markaziy banklarning oqilona harakatlarini talab qiladi. Mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishi inflyatsiyaning nazorat ostida bo‘lishiga bog‘liq bo‘lib, noto‘g‘ri boshqaruv iqtisodiy inqirozlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, davlatlar inflyatsiya xavfini kamaytirish uchun muvozanatli monetar va fiskal siyosat yuritishlari lozim.

Xulosa

Inflyatsiya – har qanday mamlakat iqtisodiyotiga ta’sir qiluvchi muhim omillardan biri bo‘lib, uning nazoratsiz o‘shishi iqtisodiy barqarorlik va aholi turmush darajasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, inflyatsiyaning sabablari talab va taklif omillari, pul-kredit siyosati hamda tashqi iqtisodiy ta’sirlar bilan bog‘liqdir (Mishkin, 2019). Shuningdek, inflyatsiya darajasi nazorat qilinmasa, u ishlab chiqarish pasayishi, ishsizlikning ortishi va jamg‘armalarning qadrsizlanishiga olib kelishi mumkin (Blanchard & Johnson, 2013).

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, inflyatsiyani samarali boshqarish uchun markaziy banklarning aniq va puxta o‘ylangan pul-kredit siyosati muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, AQSh Federal Rezerv tizimi va Yevropa Markaziy bankining tajribasi inflyatsiyani jilovlashda foiz stavkalarini oshirish va pul massasini tartibga solish muhim vositalardan biri ekanligini tasdiqlaydi (Friedman, 1970). Bundan tashqari, hukumatning soliq va byudjet siyosati, mehnat bozorining barqarorligi ham inflyatsiyani boshqarishda muhim rol o‘ynaydi (Samuelson & Nordhaus, 2020).

Inflyatsiyaning nazoratsiz o‘shishi iqtisodiy inqirozlarga olib kelishi mumkinligi sababli, har bir davlat o‘z sharoitiga mos tarzda inflyatsiyaga qarshi strategiyalar ishlab chiqishi lozim. O‘zbekiston tajribasida ham so‘nggi yillarda inflyatsiyani jilovlash bo‘yicha markaziy bankning pul-kredit siyosatini takomillashtirish va narx barqarorligini ta’minlash bo‘yicha muhim islohotlar olib borilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, inflyatsiya iqtisodiyotning ajralmas qismi bo‘lib, uni to‘g‘ri boshqarish mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi va aholi farovonligini ta’minlashning

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-3

asosiy shartlaridan biridir. Pul-kredit va fiskal siyosatning uyg'unligi, ishlab chiqarish hajmini oshirish va milliy valyuta barqarorligini ta'minlash inflyatsiyaga qarshi samarali choralar hisoblanadi. Shu bois, davlatlar inflyatsiyani nazorat ostida ushlab turish orqali barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga intilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Blanchard, O., & Johnson, D. R. (2013). *Macroeconomics* (6th ed.). Pearson.
2. Friedman, M. (1970). *The Counter-Revolution in Monetary Theory*. Institute of Economic Affairs.
3. Mishkin, F. S. (2019). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets* (12th ed.). Pearson.
4. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2020). *Economics* (20th ed.). McGraw-Hill.
5. Blanchard, O., & Johnson, D. R. (2013). *Macroeconomics* (6th ed.). Pearson.
6. Friedman, M. (1970). *The Counter-Revolution in Monetary Theory*. Institute of Economic Affairs.
7. Mishkin, F. S. (2019). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets* (12th ed.). Pearson.
8. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2020). *Economics* (20th ed.). McGraw-Hill.

